

A KÖHEGYI SZŐLŐHEGYRE KIADOTT RENDTARTÁSOK A 18. SZÁZADBÓL

A szántópusztai majorság épületeinek közel a fele gondos műemléki kutatás és szakszerű helyreállítás eredményeként hajdani szépségében látogatható. A már elkészült épületek zöme eredeti rendeltetésük szerint hasznosított. A boltíves istállóban őshonos fajtájú lovakat, magyar fajtájú szarvasmarhákat, az aklokban racka és cigája birkákat láthatunk. A cselédházak lakásai a felszabadulás előtti alaprajzi beosztást őrizték meg. A szoba–konyha–kamrás lakásokból igényes vendégváro lakosztályokat alakítottak ki. A 19. század első felében épített cselédházban a pusztá jobb megismerését szolgáló helytörténeti kiállítások kaptak helyet.

A major gazdasági vezetőjének lakásában, a kúria épületében, amelyik a 18. század végén Pálóczi Horváth Ádámnak Szántód nagyhírű bérlőjének híres „remetelaka” volt, a Magyar Nemzeti Galériának a pusztá szelleméhez közelálló képeiből rendezett kiállításokban gyönyörködhetünk. Pincéjében a Kőhegyi szőlőhegy történeti dokumentumait és tárgyi emlékeit láthatjuk. A kúria északi falával szemben, a Kápolnadomb oldalába vájták és téglával boltozták ki azt a hatalmas kétfolyosós T alakú pincét, amelyikben a dézsmaborokat és a kőhegyi szőlők levét érlelték és tárolták. Kétszárnyú ajtók zárják a 183 méter hosszú és 3 méter magas pincefolyosókat, melyek 1500 hektoliter bor befogadására alkalmasak. A pince mélységét a Kápolnadomb oldalán a mészkőből faragott kéményszerű szellőzőnyílások jelzik.

A kőhegyi szőlőhegy a 18. század első évtizedeitől közigazgatásilag Szamárdi (Zamárdi), művelésileg Szántópusztához tartozott. Földesura ugyanúgy, mint Szamárdinak és Szántódnak a Tihanyi Apát volt.

A promontorium térképe 1799-ben készült el, mely a birtoknagyságok mellett jelzi a szőlővel beültetett területeket, a szántók és kaszálók mellett. A 135,2 magyar hold nagyságú területén 113,2 m hold volt szőlővel beültetve, a többin szántók és kaszáló rétek voltak. Ezek a szőlők „allán” és „föllén” voltak, azokon a részeken, amelyek a szőlőművelésre

nem voltak alkalmasak. 22 m. holdat tett ki ez a terület.¹

A Kőhegyet 1799-ben felmérő geometra épületet csupán az allodiális területen jelölt. Ennek a nagyméretű L alakú épületnek elsősorban prэшáz és csak kisebb mértékben lehetett pince funkciója. Ezt támasztja alá az a szántódi gazdasági kimutatás, mely a 19. század első éveiből közli a termelt és dézsmaborok raktározási helyét. A nagy mennyiségű dézsmabornak helyet adtak az „Urasági Pincében”, „az ebédlő alatt való Pincében”, „a vendégfogadó Pincében” a kőhegyi „Birkás pincében”, a „Kőhegyi prэшáz szobájában”, a majorsági bor helye a szántódi urasági pincében volt.²

A Szántópusztához tartozó szőlők hasznonvételéről kevés adattal rendelkezünk. 1786-ban, amikor II. József korszerűsítő reformjai eredményeként a Tihanyi Apátságot feloszlatták és javait a Vallásalap rendelkezésére bocsátották, a kamarai tisztviselők Kőhegyről a következőket állapították meg. A kőhegyi szőlőkből évi 124 forint 15 krajcárra számíthattak, amihez járult a törköly és seprópálinkából bevett 61 forint 30 krajcár is.³

1802-ben – II. József halálát követő időszakban – a Rend a javait újra birtokba vehette. Az átvételt követő határjárás észrevételeit jegyzőkönyvben rögzítették. Kőhegyre vonatkozóan ezt olvastuk: „A Kőhegyre vezető utat javítsák, hogy az a kis napszám, főleg trágyázás alkalmával könnyebben végezhető legyen.” Nyomatékosan utalnak arra, hogy a szőlők gondozására nagyobb figyelmet kell fordítani, mert „ez a gazdaság egyik jelentős ága”.⁴

A szőlővel beültetett területek a középkorban is bizonyos önállóságot élveztek, fokozottabban, mint az irtványföldek. Ez természetes, mert létesítése lényegesen több fáradságot és szakértelmet kívánt, mint az irtványföldeknek a termővé tétele.

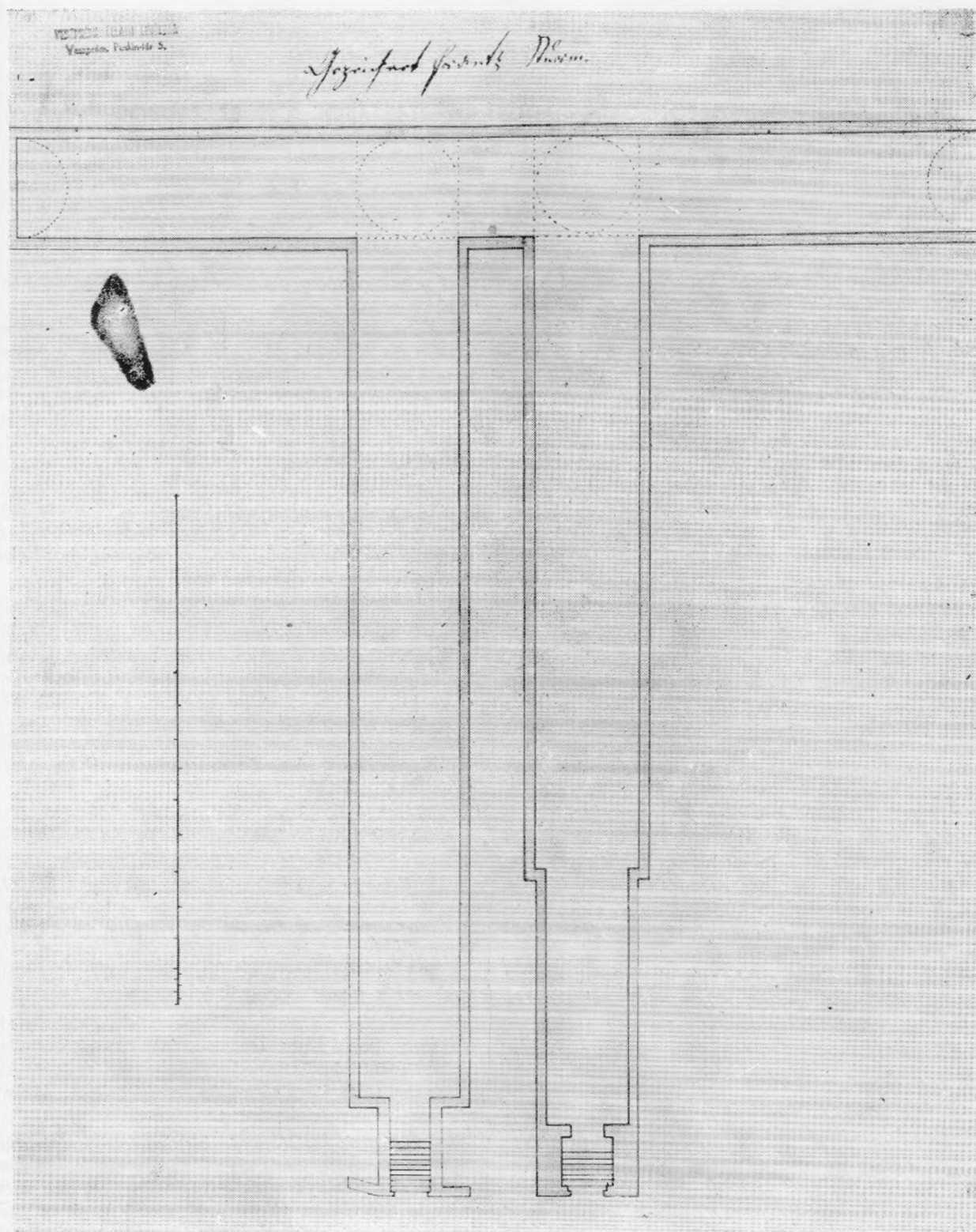
A jobbágyok szőlőhegyi birtokaikat sajátjuknak tekinthették, azzal szabadon – illetve viszonylag szabadon – rendelkezhetek a földesúrnak adott dézsmán és ajándékon túlmenően. Szabó István a szőlőhegyeket a jobbágyok legsajátosabb ingatlanának

1. Térkép. VEML. No. T. 12.

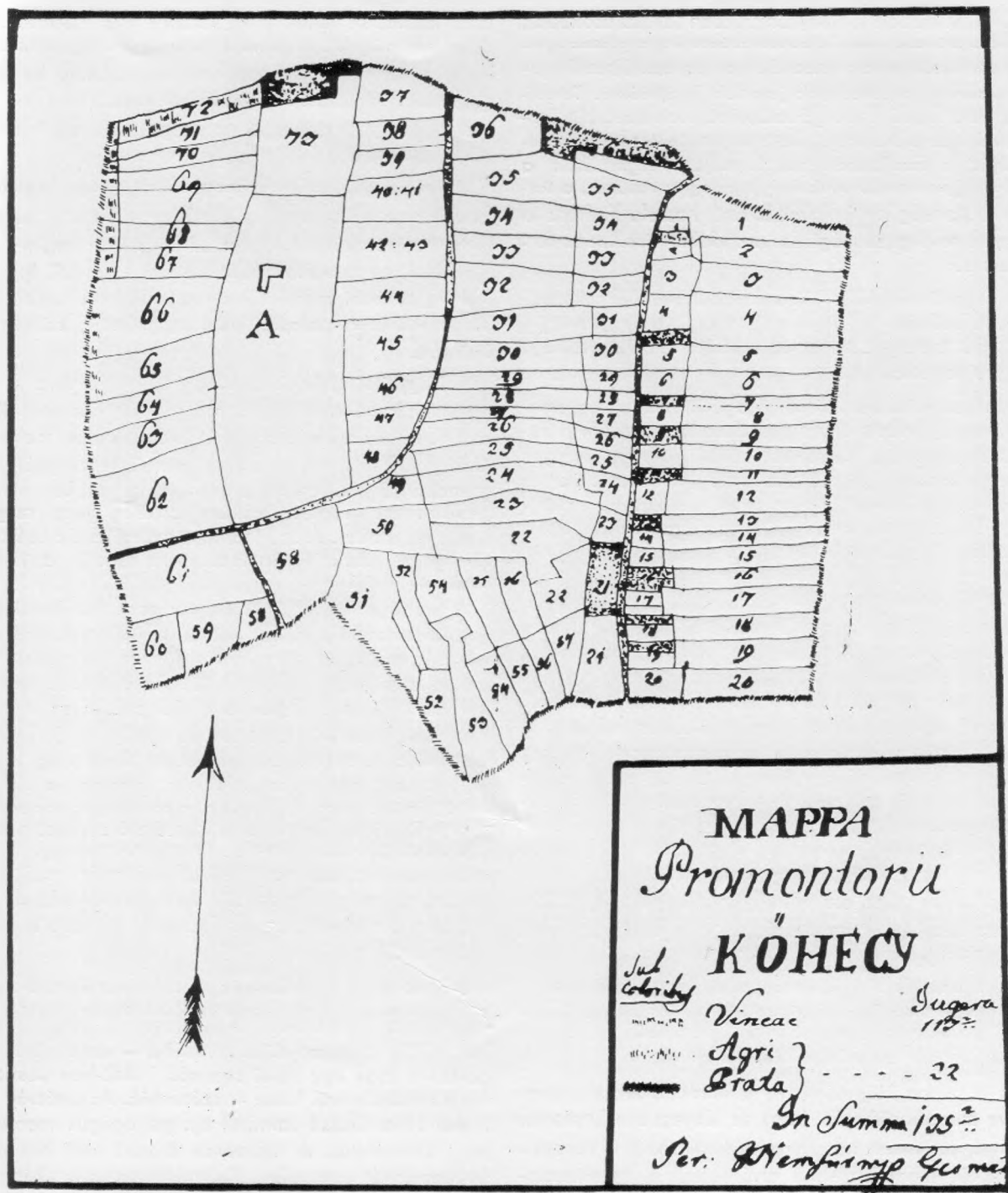
2. 38x24 cm-es farostos papíron fekete tintával, folyóírással, tabellás beosztással. Címe: Specificatio vini in cellaris Szántód. VEML. Capsa 18. No. 7.

3. Pannonhalmi Rendi Levéltár. Act. abbat. Tihan. Fasc. 16. Nr. 11. és Fasc. 20. br. 59.

4. Pannonhalmi Rendi Levéltár. Act. archiabbat. fasc. 81. litt. b.

A szántódpusztai T-alakú borospince alaprajza.
Készült 1820-ban. Tervezte Sturm Ferenc
(Gezeichnet Frantz Sturm)

A köhegyi szőlőhegy térképe 1799-ből

mondja.⁵ A szőlőhegyek meglehetősen önállóságot élveztek, más jogi, közigazgatási elbírálás alá estek, mint egyéb földterületek. Birtokosai; földesúr, polgár, jobbágy Hegyközségbe tömörült, melyet érdekeik vé-

delmére hoztak létre. A Hegyközség írott törvényei, (artikulusai) egyformán kötelezőek voltak földesúrra, polgárra, jobbágyra.⁶ Törvényei a faluközösséghez hasonlóan valóságos önkormányzati szervé váltak és

5. SZABÓ ISTVÁN: Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948. 53.

6. BELÉNYESSY MÁRTA: Adatok a régi Hegyközségek történetéhez. NK. 1958. 280–281.

az általuk kiadott törvénykönyvekben (artikulusokban), a szőlő művelésével és birtoklásával kapcsolatos igen régi szokások és a nemzedékeken keresztül leszűrt tapasztalatok, eredmények jutottak kifejezésre. Tartalmazták a feudális szolgáltatásokra vonatkozó köteleseket, az évi szőlőmunkák végzésének idejét, technikáját és munkaszervezeti formáját. Megszabták a szőlőhegyre vezető utak és gyepek gondozását, a termés biztonságára intézkedéseket hoztak. Kitértek a hegyen való gazdasági és társadalmi viselkedés formáira is.⁷

A hegytörvények a 17. századtól kezdve sokasodnak. A Balaton környékéről eddig a legkorábbi 1682-ből ismerjük. Ez a Keszthelyi melléki tomaj-hegyre vonatkozik.⁸

Átnézve a különböző birtokjogú helységek promontoriumaira kiadott artikulusokat, megpróbáltuk a közölni birtokjogi helyzetét vázolni. A hegytörvények zöme a földesúri függésnek a meglétét mutatják.⁹ Ez természetellenesnek tűnhet, mert a legtöbb szőlőhegy földterületeinek zömét a jobbágyok birtokolták. Birtokosi és számbeli fölényben voltak a földesúrral szemben.

A kőhegyi szőlők jogállása hasonló. A Tihanyi Apát Kőhegynek alig nyolcadát mondhatta magáénak, a többi szőlőföldeken hatvanhét nemes, polgár és jobbágy osztozott. Az 1800-as évek első éveiben közölt tulajdonosi összeírás szerint Horváth Ádám úr is birtokolt pár holdat. Bár a földesúr számára a birtoklási arány kedvezőtlen volt, a kőhegyi artikulus, melyet 1767-ben Vajda Sámuel tihanyi apát fogalmazott meg és tett közzé¹⁰ ugyancsak tükrözi a földesúr jelenvalóságát. A szőlőhegy tisztségviselőit, a Hegy-bíró, a Hegy-mestert és az Eskütteket csak a földesúr által jóváhagyott személyekből választhatták. Minden pénz, ami a hegyen vétségért bejött kétharmadrészben a templomé, vagy a földesúré volt. A szőlőföldet ugyan a jobbágyok szabadon adhatták, vehették, hagyományozhatták, örökíthették, ugyanúgy, mint az ország többi ilyen jellegű birtokait, de eladás esetén elsőként mindenkor a földesúrnak kellett megvételre felajánlaniok.

A közzétett Hegytörvényt, a másvidékiekkel összevetve megállapítható, hogy ez lényegesen kevesebb pontot, artikulusot tartalmaz. A legtöbbnél a rendtartások és magatartásbeli elvárásokat a legminuciózusabban fogalmazták meg 24, 32, vagy akár 34 pontban. Szükszavának kell ezért a kőhegyi hegytörvényt értékelni a maga 18 pontjával. Az artikulusok különös súlyt helyeznek az egyházi törvények és ünnepek szigorú megtartására. Mint írják „törvényt ülni

csak köznapon lehet, mert Törvény miatt Isten szolgálat ne múlték”. A zamárdi jobbágyok fogadott ünnepe a szombati nap volt, melyet a „Szőlő hegyen megüelni fogadták”. Ha ezen a napon valakit a „szőlőben, akár a pintzében dolgozni látnak” pénzbüntetésre ítélték.

A korabeli társadalom megkülönböztetett rendelkezéseit az Artikulusok is tükrözik. Szigorúan büntetik a hegyen káromkodókat, „ha polgár-ember 12 páltzával, némes-ember 4 forintra büntessék”. Igaz a törvény további mondatában engedélyezik a polgár-embernek is a pálcától való megváltást, szintén 4 forintért.

A hegytörvényeknek a 18 pontját átolvasva meg-elevenedik előttünk a 18. századi „Promontorii Kőhegy”. A szőlőskerteket gyepek kerítés védte, melynek öt kapuján lehetett a hegyre menni. A trágyát és mustot vivő nehéz kocsik kerekei az utakon mély „horhosokat” vágtak, keskeny csikban gyepek szegélyezte az utukat. A szőlősorokat gyümölcsfák tarkították, gondozásukról és haszonélvezetükről a 11-dik artikulus intézkedik.

A jobbágyok, polgárok és nemesek szőlőterületük legalkalmasabb pontjára présházat építettek, melyekből még mutatóban egy-kettő fellelhető a modern és izléstelen hétvégi házak között. Az allodiális területen az 1799-es térképen L alakú présházat látunk, melyet 1887-ben elbontottak és 1888-ban új épületet építettek, melyben a présházon kívül még lakórész is volt, nevezetesen folyosó, konyha és szoba. Az új épület pompája kivívta a rendtagok rosszallását. A Rend történetében a következő sorokat olvassuk róla: „... az 1888-ban felépült kőhegyi ház, mely semmi másra nem alkalmas, mint mulatság tartására, erre pedig ennél a Zsolnay majolikával, az apátság címerével díszített épületnél olcsóbb is elég lett volna.”¹¹

Sajnos erről a rendtagok rosszallását kiváltó építményről, sem tervrajz, sem fényképfelvétel nem maradt ránk. 1951-ben elbontották, anyagát szét-hordták, a szép majolikacsempéket – amelyekről fogalmunk csak egy zalai summás 1942-ben készített fényképfelvételéről lehet – szétverték. Az apátság címerét Piller Dezső zamárdi ny. pedagógus mentette meg számunkra. A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményét gyarapítja, Szántópusztán a kőhegyi szőlőhegyet bemutató kiállításon láthatjuk.

A kőhegyi szőlőhegy artikulusainak ismertetésével a szántópusztai majorsági épületegyüttes komplexebb megismertetését, a szőlőhegy szerepét a pusztai életben kívántuk vázolni.

7. Néprajzi Lexikon. 2. Bp. 1979. 518–519.

8. OL. P. 275. Festetics. lvt. 144. cs. D. IX. 1.

9. BELÉNYESSY MÁRTA: i. m. 1958. 280–281.

10. VÉML. Csapta 15. Nr. 1. 22x16,2 cm nagyságú farostos papírra fekete tintával, jól olvasható folyóírással írták.

Lapjai számozatlanok és a lap mindkét oldala írott. A lapokat egybefűzték. A tihanyi apát aláírása alatt töredezett, címeres pecsét.

11. SÖRÖS PONGRÁCZ: A Tihanyi Apátság Története. Budapest, 1911. 622.

Simon Zsigmond tihanyi apát címere
(eredeti helye kőhegyi présház homlokzata)

KŐ-HEGYI SZŐLŐS GAZDÁKNAK
KI-ADATOTT ARTICULUSOK.¹²
ANNO 1767. No. 35.

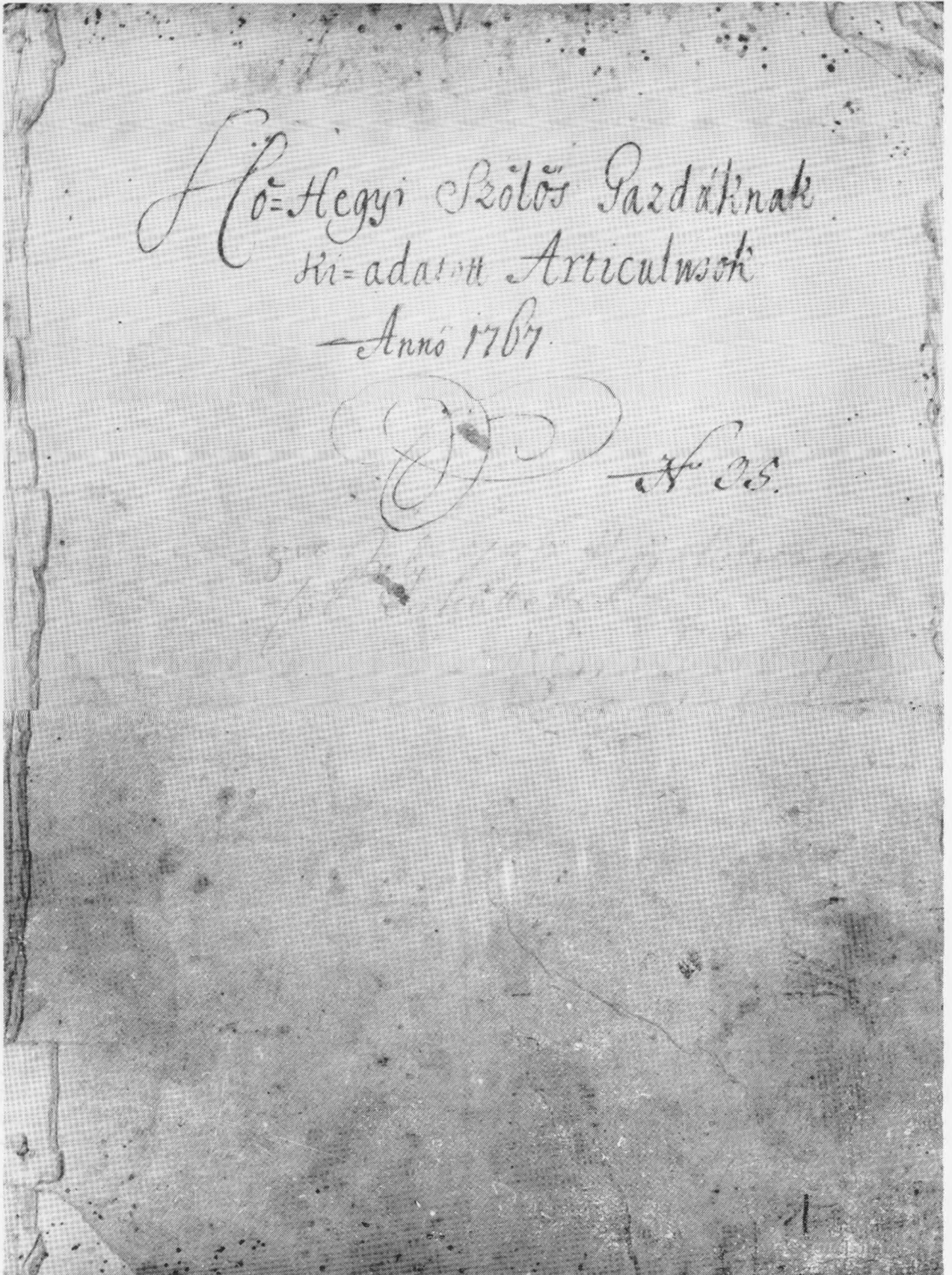
Alább meg-írtt, adom tudtára mindenek, a' kiknek il-
lik, hogy Nemes Somogy Vrgyében Szamárdi Helysé-
günkhöz tartozandó, és Kő-Hegynek nevezett Pro-
montoriumban Szőlőket bíró- és művelő embereknek
sok ízbéli kéréseket méltó tekintetben vévén, hogy
ezután az-Hegy-béli igazságnak folytatásában, és
sok rendetlenségnek, és Károk el-távoztatásában

jobb módgyok lehetne e' Következendő Articulusok-
at, ugymint Hazánk Törvényeihez, és régi be'vett
Szokásokhoz alkalmaztatott rendelkezéséhez, mellyeket
ez-után Szentül, és igazán Követni tartozzanak, at-
tam-ki nékiek.

1: Articulus. Az -Hegy-Mesterek, és Bírák választásá-
ról.

Minthogy minden jó rend-tartásnak Kútfeje az Is-
teni félelem; ahozképest Szükség, hogy Hegy-Meste-
reket, Bírákat, és Eskütteket jámbor-Istenfélő embe-

A kőhegyre kiadott Artikulusok címlapja 1767-ből

Alább meg-ira, adom tudára mindnek, a' K. K. inck. K. K. hogy Ra-
mes Somogy Vigyében Szamárdi Helységünkhöz tartozandó, éj
Kő-Hegynék neve jöttü Promontoriumban Szőlőket bíró, éj mvelő
embereknél sok izbeli Kérés: i. melő skénkeben vőven, hogy ez-
után az Hegy belé igazságokat folytatásában, éj sok rendelkez-
ségnek, éj káros el-távoztatásában jobb módgyok legyenek, a' Kő-
veskeresendő Articulusokat, ugymint Házának Torvényehez, éj régi
be-vevő Szokásokhoz alkalmaztatva rendelkezhet, mellyeket ez után
szentül, és igazán, Kőhegyre tartozandó, az... K. K. K. K.

K. Articulus Az-Hegy-Mesterét, éj Birát választására

Mint hogy minden jó rend-tartásnak szülsze az-Isten felelem ahorté-
peje Szükség, hogy Hegy-Mesterét, Birát, éj Esküűket jámbor-
Bírenfő embereket választanak, hogy azoknak vigyázásokkal mind
az-Isteni Hűsége, min az-Hegy-beli igazság Terelen nélkül meg-tar-
tassék. És ugyan azért Hegy-Mester-Birát, éj Esküűket választá-
sára minyájan a' Szőlő Szaddák Sz-György nap tájban bizonyos
napra össze gyűlvén, Hegy-Birát, Hegy-Mestert, éj kőhegyi Esküűket
választanak; Melly választáson ha a' Felső Uraságnak Titkosa jelen nem
lévén, minnél előtte a' választott személyeket hivatalgyokra fel-eghűt-
sék, a' Felső Uraságnak meg-erőreife be-jelentsék. És a' K. K. K. K. az
Selypségtől választatván az-hivatalt fel-nem akarván venni, nagy förtelen
büntetőségét. Mellynek három az-urasági, egy förténya pedig az-Hely-
ségé lévén. Hűtös Notáriust is jó értelmes embert választanak.

Z. Articulus A Szőlő-gyepükint

A' Biráknak, éj Esküűk első gondgyok legyen, hogy a' gyepüket meg-
jarták; Kinek rossz gyepje találtatik, intsek, hogy meg-tisztaltassa-
ék a' K. K. meg-intetvén 15 nap-mulván meg-nem igaztatván, a' fűtára

Kőhegyi szőlőbirtokokról készített kimutatás 1780-ból

Z Nemzetiség	Nomina & Cognomina Possessorum	Locus Habitationis	Nomen Personarum	Subvinda				Vites		In Summa	
				Prata		Agri		Orga Quadr. de	Orga Quadr. de	Orga Quadr. de	Orga Quadr. de
				Orga Quadr. de	Orga Quadr. de	Orga Quadr. de	Orga Quadr. de				
1	Dominatus	-	-	-	-	-	-	1290	1/2	-	-
2	pl. D. Benedek Dörnyei	-	-	-	-	-	-	2760	2/2	-	-
3	okt. Miklós Simándy	-	-	-	-	-	-	1800	1	-	-
4	Fraknyas János	-	-	-	-	-	-	1850	2/2	-	-
5	Horvath Miklós	-	-	-	-	-	-	2760	2/2	-	-
6	Pl. Hannis Smid	rástói	-	-	-	-	-	1874	1/2	-	-
7	Levits Joseph	Kőhegy	-	-	-	-	-	1320	1/2	-	-
8	pl. D. Sebely János	rástói	-	-	-	-	-	2424	3/2	-	-
9	Hencs Sándor	rástói	-	-	-	-	-	1520	1/2	-	-
10	Jajcs Miklós	-	-	-	-	-	-	1444	1/2	-	-
11	Dankos József	Kőhegy	-	-	-	-	-	1708	1/2	-	-
12	pl. D. Paul Salán	Kőhegy	-	-	-	-	-	2970	2/2	-	-
13	pl. D. Eszék	Katona ok	-	-	-	-	-	2600	2/2	-	-
14	okt. Joseph	Simándy	-	-	-	-	-	270	1/2	-	-
15	Marcs János	-	-	-	-	-	-	1050	1/2	-	-
16	Schendl Joseph	Abakony	-	-	-	-	-	2778	2/2	-	-
17	Levits Sándor	Simándy	-	-	-	-	-	2489	2/2	-	-
18	Levits Ferenc	-	-	-	-	-	-	1898	1/2	-	-
19	Kövér Miklós	-	-	-	-	-	-	1312	1/2	-	-
20	Csiki János	-	-	-	-	-	-	2500	2/2	-	-
21	pl. Kőhegy	-	-	-	-	-	-	1700	1/2	-	-
22	Roxmán János	-	-	-	-	-	-	1440	1/2	-	-
23	Levits János	-	-	-	-	-	-	1755	1	2494	2/2
	Laty	-	-	-	-	-	-	1050	1	1095	2/2
										1095	2/2

A kőhegyi szőlőbirtokosokról készített kimutatás 1780-ból

reket válasszanak, hogy azoknak vigyázásokkal mind az-Isteni tisztelet, mind az-Hegybéli igazság sérelem nélkül meg-tartassék. És ugyan azért Hegy=Mesterek =Bírák, és Esküttek választására, *minyájan a Szőlős Gazdák Sz=György nap tájban bizonyos napra öszve gyülvén, Hegy-Bíró, Hegy Mestert, és tizenkét Eskütteket válaszanak; Melly változáson ha a' Feldes Uraságnak Tiszte jelen nem léssen, minek előtte a' választott Személyeket hivatalyokra fel-esküttessék, a' Feldes Uraságnak megerősítésre be jelentsék. És a' ki e' szerént az-helységtül változtatván Az-hivatalyt fel-nem akarná-venni, nygy foréntra büntetődgyék: Mellynek háрма az-Uraságé, egy foréntya pedig az-Helységé léssen. Hütös Notariust-is jó értelmes embert tartsanak.*

2: *Articulus. A' szőlő=gyepükriül.*

A' Bírának, és Esküttek elö gendgyek légyen, hogy a' gyepüket megjárják; Kinek rosz gyepüje találtatik, intsék, hogy meg-tsináltassa. És a' ki meg-intetvén 15 nap-mulván meg-nem igazétaná, 4 frtra büntetessék; Mellynek Két része az-Uraságé, harmadik az-Helységé légyen. Azonkivül ha azon rosz gyepün valamely Marha a Szőlőben mégyen, és Kárt téssen, a' Kárt-is meg-füzesse. A' Szélső, vagy-is Mellégyepüt pedig az-Helység intézése szerént, kire mi esik, tartani, és tsinálni Köteleztetik.

3: *Articulus. A káromlók büntetéséről.*

Valaki a Szőlő=Hegyen káromkodik, Nemes-ember ugyan 4 Fr, Polgár ember pedig 12 páltzával büntessék, de szabad légyen ennek-is magát 4 forintal a páltzázástül meg-váltani, E'féle pénznek negyed-része az-Helységé, háрма pedig a Szent=egy-háznak Szükségére léssen.

4: *Articulus. Az ünnepek Szenteléséről.*

Vasárnapokon és az Anyaszentegyháztul rendeltett ünnepeken; nem különben, minthogy leg-inkább Égi háboruk ellen a régiiek Szombat napot a Szőlő hegyen meg-ülletni fogatták, ahoz-képest valaki Szombaton a' Déli harangozás után a Gyepün-belől, akár Szőlőben akár pintzénél dolgozni tapasztaltatik hasonlóképpen mint a káromkodó 4 frtra büntetessék, és ahoz büntetést-is három részrül ugy a Templomra fordéttassék, a'negyedik pedig az Hegysége léssen. Értvén itten azt-is, hogy Ünnepe, és Vasárnapokon, Szent Mihály elöt gyümölcsöt szedni, vagy rázni, annál is inkább bort vonni, vagy szekéren vinni, azon büntetés alatt szabad ne légyen.

5: *Articulus. A' Mind-Szent-Napi Gyülésrül.*

Minden Esztendőben egyszer Mindszentnap tájban, Minden Szőlős Gazda emberek az-Hegy-Bíró házához tartoznak egybe gyülni; és akor hite szerént kiki meg-vallani, hogy ha esztendőnek folyása alatt valahol valakit Kárt tenni tapasztaltt-é vagy Szőlőben, vagy annak allyában, vagy gyümölcsösében? A' ki pedig ezen gyülésre hivattattván el-nem menne, és el-maradásának elegendő okát nem adhatná, 4 ft.

birsága légyen Ugy mindazáltal, hogy az Eskütteknél Kedvet Kereshet, és azok engedelemel lesznek hozzá, de ha mekeményíti magát, engedelem nélkül meg-váltattassék.

6: *Articulus: A' lopásokrül, és paráznságrül.*

Ha valamely Szőlős Gazda az-Hegyen lopásban tapasztaltatik, 24 foréntra büntetessék: Melynek húsza a' Feldes Uré, nygy az-Helységé léssen. Ha pedig több izbéli, ámbár aprólékos lopásokat, követne-el, mindenér, a' mie a gyepün belől vagy, veszesse-el; mellyből az-kár-vallott ember előbször meg-elégéttessék, az-Helységnek pedig 4 ft. adassék, többire az-Feldes Uráságé légyen. Ha pedig a' Lopás valami Szőlős Gazdának cselédgye által történék, vagy a Lopott partéka valakinek Szőlője, vagy pintzéje-körül találtatik, magát a'Szőlős Gazda hitivel meg-mentelék, valékelye mindazáltal Kárt a'lopás hármalék, érdeme szerént meg-büntetessék. A Paráznság-is, Házásokban 24 ftig, szabad Személyekben 12 frtig, büntetessék. Mellynek Két része az-Uraságé, egyik az-Helységé légyen. Az Ör- Gazdák pedig a' Tolvajokhoz-képest duplán büntetődgyenek.

7: *Articulus. Az Idegen- vagy Vadászó emberekrül.*

Ha idegen embert találna valaki a Szőlőben, vagy Gyümölcsben, szabadon meg-foghattya, és az Hegy Mesterek 4 foréntot vétetnek rajta. Ha valaki látja a Gyümölcs, vagy Szőlő lopót, 's maga nem bírván véle, más Hegybéli embert kiált segítségre, ez pedig halván el-nem megy, 4 frtra büntetessék. Nem különben, ha valamely bujkáló Személyeket az-Hegyen vadászni tapasztalnak, az Hegy-Mesterek meg-fogván fegyvereket, vagyis puskájokat vegyék-el, és az-uraságnak kezéhez adgyák. Ezen Articulus a'Szőlő pásztorokat-is terhellyi, és Vintzelléreket kiknek általyában tilalmaztatik a'Vadászat.

8: *Articulus. A' Marhák-által tétetett Károkrül.*

Senkinek Seminémő Marháját ne légyen szabad legeltetni a' Szőlő=allyjában, se a' Szőleje föliben az-Megyén belől Szent-György naptul-fogvást Mindszent napig. Ha ki ott találja s. v a' Disznót feles Kártételben, s'nem ésméri, kie'légyen sem pediglen be'nem tudgya hajtani, bizvást ölye-meg; és az-Hegy-Mestereknek tudokra adván, ha az Marhás ember a Kárnak bötsüje-szerént vissza nem akarná váltani, oszszak-fel magok között a Káros emberrel, a-kinek Szőlője-táján ölték-meg. Ha pedig öreg marha lenne, ugy-mint, Tehén, Ökör, vagy Ló, tehát minden darabrul, a' Kárnak füzetésén Kivül, tiz pénzt vehessen az-Hegy-Mester. Mindszent nap után is Szent György napig, ha a' termő Szőlőben marhát tapasztaly, előbbi mód szerént 10 pénzt vehet mindenikért: De ha Szaladasképpen találunk Kárt tenni, annak más büntetése ne légyen, hanem tsak a'Kár füzettessék-meg bletsü-szerént. Ellenben, ha valaki Szánt-Szándékkal Szőlőben botsátya marháját, és Kárt tést, az-Hegy-Mesterek hajtásák-bé marháját, és 24 ft. alatt ki-ne botsássák; Mellynek-is Két része az-uraságé harma-

dik pedig az-helységé lészen. A' Ki pedig ellene álván marháját be'hajtani nem engedné, az-is a'Kárnak meg-teretésén fellyül, hasonlóképpen, mint az hatalmason öríző 24 frtra büntetődgyék.

9: *Articulus. A' Verekedésekrül.*

A' kik a' Szőlő Hegyen egymást nagyon meg-Szidgyák, vagy lemoskollák, tehát a'ki vétkes lészen 4 frtra büntetődgyék. Ha Ki pedig mast meg-vér, vagy virt ereszt rajta, 12 frtig büntetődgyék, mellyből az-meg verettettek teste suhodalmához képest satisfactió tétessék. Ha pedig valaki a'Szőlő-Hegyen mezételen Kardot, vagy puskát fog ellenséges-képpen az-ollyatén meg-fogattassék, és az Uraságnak temletziben vitetessék.

10: *Articulus. A' Megye. és Gyepü Szegészekrül.*

A' Megye Szegésnek 4 f. légyen a' büntetése: Mellynek-is meg-vizsgálására az-Hegy-Birák, és Esküttek Ki-menvén, a' ki vétkesnek találtatik, azt büntessék. Aprólékos Megye igazítások-is történnék: Mellyek megtekintésiért, és el-igazításáért, a' Vétkes Személyek 24 pénzt füzessenek. Hasonlóképpen ha valaki gyepüér, vagy a'reá mérettett Kapút, meg-nem tsinálya, és a' Marha a' tsinátlan gyepün Kárba mégyen, a'Kinek gyepüén be'mégyen, arra betsül-tessék a' Kár és azon fellyül 4 f. birságon is maradgyon. Ennek Két része, az-Uraságé, harmadik pedig az-Helysége lészen. Hogy ha pedig valaki az-igaz gyepüt, a rendeltetett határnál killyebb tézsi, marad 24 frton. Mellynek is 4 ft-a' Helysége, 20 ft. pedig a Feldes Uraságé lészen.

11: *Articulus. A Gyümöls Szedésrül.*

A mikor a gyümöls irik, és az-Uraság abból magának gazdálkottatni kíván a' gyümölsből ugyan az-Hegy Mesterek módgyával gazdálkodgyanak; De egyébaránt nem lészen Szabad az-Hegy Birák, Hegy-Mesterek, ugy a Szőlő Pásztoroknak-is a' fákat rázni, és rend kívül házokhoz tarisznyával hordani; hanem azt a Szőlös Gazdák jó vigyázással meg-tartani köteleztettek.

12: *Articulus. A' Parlagon hagyatott Szőlőkrül.*

Ha valaki maga Szőlőjét Szánt Szándékkal pusztára hagyván esztendeig nem dolgozza, Szőlőjét minden appertinantiájával elveszette. És a kinek ezen puszt Szőlő fel-adattatik, és azt meg-épéti, az-után vir-ág találtattván hozzá-is, a' Szőlő-épéti embert Semmi-képpen Ki-ne vethesse belőle, hanem birhassa mint örökjét.

13: *Articulus. A'Szőlőnek el-adása módgyárul.*

Hogy sok pör-patvarok el-távoztattassanak és nagyobb bizonyágnak okáért, senkinek az-Hegy-Biró, és Esküttek hire nélkül alattomban Szőlőt vásárlani 24 ft. büntetés-alat Szabad nem lészen. Hanem olly nyilván légyen a' vásárlás, hogy a' Hegy-Biró maga, vagy Esküttyei-által, először a'Feldes Uraságnak, annak utána mind a Virszerént-való Atyafiai, 's-mind

a' Megyét-szomszédok hirreké adhassa, és azok akarrattyokból, 's bizonyágából Kiszülhessen, És az-eladó fél mindenkor jelen-légyen, és a Szőlő levelet Kereszt-vonyásával meg-erősitse.

14: *Articulus. A szőlőknek törvényes keresésérül.*

Akármedly el-adatott Szőlő ellen-is, valaki Szomszédi, vagy Vir-ági jussal, és igazsággal, akár pedig más ezekhez hasonló okok-alat ellene-akar mondani, vagy a'Meg-vételt tilalmaztatni, tehát az el-adástól fogva Számlálván egy esztendő, és egy napot, vigye Kiki mindezeket véghez, más-képpen keresetit elveszti és az-után az eladatott Szőlőhöz törvényel nem juttat. Ha pedig valamely Vir-ág, vagy egyéb törvényes Successor, vagy Szomszéd, távul lévén, és az-el-adást nem tudván, esztendő folyása-alat magát nem ielenthetette; Ugy a'Kik árván maradtak és még gyermek sorsban vannak, az-illetetének a magok igazságát több esztendők után-ig el-ne-vesztik, hanem az el-adatott Szőlőt, ha tapasztaltabb jobbétás, vagy Kár lészen benne, bötsü-szerént, ha pedig sem Kár, sem jobbétás nem lészen rajta, tehát tsak azon áron, a'mint el-adatott és a'mint a Fassionatis levél, vagy az alkuban jelen-volt hiteles Személyek-által megbizonyodik, meg-nyerheti.

15: *Articulus. Az Uraságtul veendő Commissiorul.*

Ha valamely Instans Atyafi, vagy adós ember, valamel Szőlőből just, Törvénytételt, és Satisfactiot kívánna, tartozzék előb az Uraságtul, vagy annak Tisztétül Az-Hegy Birákra Commissiot venni: melly melyel az-Hegy-Birák a'pörös Feleknek terminállanak tizenötöd napot, és akor az-Helységbeli Eskütteket öszve gyüjtván, mind a' Két felet meg-halgassák, és Közötök igazságos intézést, és érdemes satisfactiot tégyenek. Ugy mindazáltal, hogy addig valóságos Executióban ne mennyen, az-az foglalást, vagy mérést ne tegyenek, valameddig az-Felek dolga miben légyen, az-Uraságnak vagy Tisztinek meg-nem küldetik, és ugyan attul per executione újabb Commissiot nem vesznek.

16: *Articulus. Melly üdőben kellessék törvényel keresni a' Szőlőket.*

Ha valamely Atyafi, avagy adosságát kereső ember, másriak Szőlejéből just kívánna, vagy Szőlőt foglaltatni: Annak törvény folytatása Gyertya Szentelő Boldog Asszony naptul-fogvást Gyümölcs-oltó Boldogasszony napig engedtetik. Mellyre-nézve azon üdő-alat Helység tartassék; ha Szükség, többször-is öszve-jöjenek az Birák, és Esküttek, és az-ollyatén perlekedők közt, elégségesen meg-halgatván panaszokat, vagy-is Kereséseket, feleleteiket probájakat, bizonyág vallásit, az-Notarius igazán fel-irja, és azokból minemő Deliberatio lészen, papirosra tegye. A'ki pedig az-Helységnek itélésén, és törvény-tételén meg-nem nyugszik, Szabad lészen nekie a Feldes Ur-

hoz, onnéd pedig a' Nemes Vrmegye Törvényszékeleibe appellálni. Nem különben a mely fél pörét veszti, a'Feldes Uraság engedelmé- mellett Novummal élehet, az-az Ujra kezdheti veszttét pörét.

17: *Articulus. Mi módon folytattassék a Törvény?*

Valaki azért a' Szőlők dolgában pört akar kezdeni, A-Szőlős gazdát elsőben Gyertya-Szentelő Boldog Asszony előtt nyoltz nappal tartozik az Hegy-Biró vagy Eskütt-által admoneáltatni: Mely Admonitióért tartozik 12 pénzt a Birónak, vagy Eskütnnek füzetni. Azután Gyertya-Szentelő B Asszony napján tartozik azon Szőlőtül el-téltatni, és a' Tiltó Eskütnnek, vagy Birónak egy garast le-tenni. Gyertya Szentelő- és Gyümölcs-oltó B Asszony nap között tizen-ötöd napi terminussal dolgát adgya bé; mellyre az-aly-pörös vagy szóval, vagy írással tartozik felelni, és mind a'Két részrül magokat írásait, és feleleteit, vagy hitteles, és jeles levelekkel, vagy pedig hitle-tétellel leendő bizonyságokkal ügyöket meg-igazétani, és világosétani.

A' ki az-Helység eleiben törvényre idéstettén meg nem-jelenik egy foréntra büntetődgyék, és a' Kereset a Kereső-félnek meg-ítéltessék.

A' ki a' Szőlő-Hegyen az Hegybeli Hites embereket, midőn törvényt Szolgáltnak meg-hamisellya, vagy meg-Szidgya, marad 2 f. birságon. Az Hegy Biró ellen, duplán, ugymint 4 forinton: Ha pedig az egész népet a Törvény-tételkor megmotskollya, 12 ft. maradgyon; Annak hata a Feldes-Uré, hata pedig az-Helységé lészen.

Mikor a' Birák, és Esküttek illyetén Törvényt Szolgáltnak, Asztal-pénzek lészen 40 pénz, és itelből-való Képes Gazdálkodás. Az idézést minden napra 12 pénz. bötsüért 40 pénz. Be' valló-Szőlő-Levéltül, egy Tallér.

Megye igazétástul 24 pénz ha ám bár több Követ téznek-is-le És ezen költségeket azok füzessék, Kik vétkeseknek találttnak.

A bötsülésben illy forma rendet tartsanak. Egy Szőlőtőnek ki-törését egy garasra bötsültetik; és egy esztendő oltványnak elrontását fél garasra; de az-üdüsebb oltványnak kitörésében, és tellyességgel-való elrontásában, mind a Gyümölcs fának indulattytát, s' mind annak mivoltát Szükség tekintetbe venni.

Hogy pedig minden Törvények helyesben, és jobb igazsággal folyanak; az-Hegybeli Gyülekezetek reggel józanon tartassanak, Semi ítéletet ital után ne tegyenek, se valakit ne-büntessenek: És hogy a Törvény miat Isteni Szolgálat ne mullék, Ünnepe, vagy Vasárnapokon tellyességet, gyülekezetet ne tartssanak.

18: *Articulus. Mikor kellen olvasni az-Hegy-béliek-előt ezen Articulusokat?*

Hogy ezen fellyebb meg-írott Articulusokat mindenek megtudhassák, és szentül meg-tarthassák; szükség lészen esztendőnként kétszer, egy mint Szent György, és Mind-Szent Nap táiban gyűlést hirdetvén az-Hegyen minden Szőlős Gazda hallatára ezen Articulusokat el-olvasni: És a'Ki ezen Gyűlésből vétkenesen el-maradna az-előbb meg-írott 5-dik Articulus szerént büntetődgyék-meg. Az-Hegy-Birák pedig és Esküttek minden-nemő büntetésektül mellyeket esztendő folyása alat Kezekhez vettek Számat adni köteleztettnek.

Actum Tihany die 2da January Anno 1767

Samuel, Tihanyi Apátur

P. H.

BOROSS MARIETTA

MARIETTA BOROSS: WEINBERGORDNUNG IN KÖHEGY IM 18. JAHRHUNDERT

Der Weinberg von Köhegy am Balaton war einst gemeinsamer Besitz der Abtei zu Tihany, der Leibeigenen der Ortschaft Zamárdi und der Adligen sowie der Bürger der Städte Veszprém, Fok (heute Siófok am Balaton) und Székesfehérvár. Sámuel Vajda, Abt zu Tihany, erliess im Jahre 1867 ein Reglement, sogenannte „Artikel“, zur Ordnung am Weinberg und er verpflichtete sämtliche Mitbesitzer, sich seinen Anordnungen zu fügen.

Weinberge, insbesondere in den durch Rodungen neu gewonnenen Ländereien, genossen bereits im Mittelalter Sonderrechte. Leibeigene und Bürger in Städten und Marktflecken konnten ihren Weingarten als persönliches Eigentum betrachten und über diesen, bis auf die Pflichtabgaben und Geschenke an den Grundbesitzer, relativ frei verfügen.

Juristisch und verwaltungsmässig genossen die Weingärten eine Sonderstellung, da der Weinbau wesentlich mehr Arbeit und grössere Fachkenntnisse als die Kultivierung anderer Felder verlangte. Weingartenbesitzer hegten ihren Garten von allen Seiten

mit Zäunen ein und brachten an diesen Türen an, die man passieren musste, wollte man in den Garten hinein.

Die Anordnungen und Reglements für die Weingärten bestimmen bis in das kleinste Detail die Pflichten in bezug auf die Feudalabgaben und die Aufgaben bei der Weinarbeit, und sie beinhalten Anweisungen für die Insektenbekämpfung sowie für die Zeit der Wein- und Obstlese. Besondere Aufmerksamkeit wird in den „Artikeln“ der Frage der Vererbung der Weingärten sowie dem Benehmen und Verhalten am Weinberg geschenkt. Die sogenannten Bergrichter und Bergmeister überwachten die Einhaltung der Vorschriften.

Rechte und Pflichten den Weinbauerndörfer wurden zwischen 1894 und 1960 in einer ganzen Reihe von Ministerialerlassen bestimmt. Diese zentralen Regeln weisen allerdings schon wenig originelle und ortsgebundene Züge auf, trotz dem gelten sie als Fortsetzung der „Weinbergartikel“ aus dem 18. und 19. Jahrhundert.

Мариетта Борощ: ПОЛОЖЕНИЯ О КЕХЕДСКИХ ВИНОГРАДНИКАХ, ИЗДАННЫЕ В XVIII В.

Кехедьские виноградники, относящиеся к Сантодупесте, а в административном отношении — к Замарди, делили между собой Тиханское аббатство, замардские крепостные, веспремские, фокские (шиофокские) и сешфехерварские горожане и дворяне. В 1867 году тиханский аббат Шамуэль Вайда сформулировал «Артикулюсы» — положения о виноградниках, вменив их соблюдение в обязанность всех владельцев.

Склоны холмов, обсаженные виноградом, в большей степени, чем сечные земли (сеча), пользовались определенной самостоятельностью уже в средневековье. Крепостные крестьяне и жители городов и местечек могли считать своей собственностью свои здешние виноградные насаждения и относительно свободно распоряжаться урожаем, помимо оброка и подношений помещикам.

Виноградники подпадали под иное правовое и административное уложение, чем другие земельные угодья, поскольку их создание и уход за ними требовал значительно больше труда и специальных знаний. Владельцы

обносили свои виноградные плантации изгородью, и туда можно было попасть только через ворота.

«Артикулюсы» о виноградниках включали обязательства, относящиеся к феодальным повинностям, до мельчайших деталей описывали обязательный порядок и сроки проведения работ, содержали указания о способах борьбы с вредителями, определяли сроки сбора винограда, а также порядок выращивания и время уборки плодов с фруктовых деревьев, высаживаемых между рядами виноградных лоз, а наряду с этим правила и формы поведения на виноградных плантациях. За соблюдением всех этих норм следили судья и мастера-виноградари.

В период с 1864 по 1960 год был издан ряд министерских постановлений, регулировавших организацию, права и обязанности окрестных сел. Акты, опубликованные в централизованном порядке, уже почти не затрагивают местную специфику, тем не менее мы можем их рассматривать как преемников «Артикулюсов» XVIII—XIX вв.

MARIETTA BOROSS: REGULAROJ POR LA VITEJO KŐHEGY EN LA 18-A JARCENTO

La vitejon Kőhegy (Ŝtonmonto) apartenanta Szántódpuszta — administre al Zamárdi — posedis dividante inter si la Abatejo de Tihany, la servutuloj de Zamárdi, la civitanoj kaj la nobeloj de Veszprém, Fok (Siófok) kaj Székesfehérvár. En 1867 la abato de Tihany Sámuel Vajda vortumis regularon, "Artikulus-ojn" pri la ordo de la vitejo kaj ĝin faris deviga por ĉiuj posedantoj de la vitejo.

La montoj, priplantitaj per vitejoj, jam en la mezepoko havis iaspecan memstarecon kompare al la eksarbejoj. La servutuloj kaj la urbaj, agrikultur-urbaj civitanoj konsideris propra havaĵo la vitejajn bienojn, ili relative libere disponis pri tiuj krom la dekongribulo kaj donacoj, kiujn ili devis doni al la feŭdosinjoro.

La vitejoj havis malsaman juran kaj administran prijuĝon ol la ceteraj agroj, ja ilia estigo kaj kulturado postulis signife pli da laboro kaj fakaj konoj. La vitejposedantoj ĉirkaŭbaris la

propan areon, kaj oni povis eniri nur tra la pordegoj.

La regularoj, "Artikulus-oj" enhavas la devojn pri la feŭdaj servoj. Por la vitejmastroj ili preskribis plej detale la plenumotempon de la jaraj vitejaj laboroj. Ili ordonis pri la prevento kontraŭ la damaĝaj vermoj, ili difinis la tempon de la rikolto de la vinberoj kaj tiun de la fruktaro inter la vitejoj. Ili okupiĝis aparte kaj detale pri la hereda kaj alpropriga ordo de la vitejoj kaj difinis la formojn de la konduto kaj sinteno sur la vitejo. La plenumon de la preskriboj kontrolis la Montjuĝisto kaj la Montmajstroj.

Inter 1864 kaj 1960 aro da ministraj dekretoj reglamentis la organizon, devojn kaj jurisdikcion de la vitejaj komunumoj. La centraj regularoj havas jam malmulte da lokaj specifecoj. Tamen ni povas konsideri ilin posteuloj de la "Artikulus-oj" pri vitejoj en la 18—19-a jarcentoj.